

Významné osobnosti naší univerzity

Sedmdesát let od poprav y profesora Jana Floriana

Dne 7. května 1942 byl nacisty zastřelen v koncentračním táboře Mauthausen u Lince za ilegální a odbojovou činnost profesor histologie a embryologie Masarykovy univerzity v Brně a poslední předválečný děkan její lékařské fakulty MUDr. Jan Florian. Bylo mu necelých 45 roků.

Jan Florian se narodil 24. listopadu 1897 v Brně. Zde maturoval a posléze na Masarykově univerzitě vystudoval lékařskou fakultu, na které promoval roku 1925. Už jako medik začal docházet na Ústav histologie profesora Františka Karla Studničky a byl mu nápomocen jak při výuce histologie, tak i při zařizování nového ústavu. V jednatřiceti letech se habilitoval (1928) a po krátkém působení na Lékařské fakultě Komenského univerzity v Bratislavě (1933–1935) se vrátil nazpět na MU, aby převzal Ústav po profesoru Studničkovi, který mezitím odešel do Prahy na Karlovu univerzitu (1934).

Profesor Florian se zapsal do historie českého a evropského lékařství jako excellentní embryolog, který jako jeden z prvních začal se systematickým studiem časného vývoje člověka. V závěru 20. let minulého století díky vstřícné pomoci gynekologa a porodníka prof. Otakara Bittmanna (1891–1945) zbudoval jedinečnou sbírku mladých lidských zárodků o stáří 13–18 dnů, u kterých podrobně popsal jejich mikroskopickou stavbu a dynamické proměny, jež charakterizují vývoj v tomto časovém období. Svá pozorování a nálezy doložil mimořádně kvalitní mikrofotografickou dokumentací a unikátními voskovými modely studovaných zárodků, které pořídil ze sériových řezů embryí na základě vlastní modifikace grafické rekonstrukční

metody, která později zdomácněla i na jiných embryologických pracovištích. Florianova sbírka časných zárodků patřila v jeho době k nejrozsáhlejším a sám její autor se těšil v embryologických kruzích pověsti renomovaného experta na časný vývoj člověka a primátů. Zájemce o podrobnější údaje z Florianova vědeckého curricula autor odkazuje na své dva dřívější příspěvky v *Universitas* (1992/3, 43–46 a 2007/4, 47–48).

Vysoký odborný kredit podpořený čilými mezinárodními kontakty, mimořádné pracovní nasazení, zejména však demokratické smyšlení a vystupování, snoubící se s opravdovým zájmem o záležitosti a chod fakulty, Janu Florianovi záhy přinesly všeobecnou známost a oblibu v akademické obci. Jejím objektivním výrazem byla jeho nominace a posléze zvolení do úřadu děkana Lékařské fakulty MU na školní rok 1939/1940, který zastával do zavření vysokých škol.

Profesor Florian byl podle svědectví jeho přátel a spolupracovníků založením humanista, vycházející z ideálů Francouzské revoluce, bytostný demokrat a člověk, jenž mimořádně citlivě, až úzkostlivě dbal o spravedlnost a velmi cítil právo. Mnichovské události a vše, co po nich následovalo, představovaly pro Floriana trýznivé trauma, které těžce nesl. U vědomí toho, že zlu a bezpráví je třeba se postavit a proti němu bojovat, brzy našel cestu k antifašisticky zaměřeným vysokoškolským pedagogům na Filozofické fakultě MU, kteří se sdružili okolo profesorů Jana Uhra, Vladimíra Groha a Vladimíra Helferta. Když došlo ke zřízení protektorátu, automaticky se s nimi zapojil do

první odbojové vlny, kterou vedla a organizovala odbojová organizace Obrana národa. V ní byl pověřen zpravodajskou činností a zajišťováním finančních prostředků pro odbojové aktivity (Pinterová, Štěpánek, 1999). Vlnu rozsáhlého zatýkání, která postihla Obranu národa koncem roku 1939, profesor Florian šťastně a bez újmy přestál. Zájem okupační správy o svou osobu si však vysloužil později, a hned dvakrát. Poprvé, když po událostech 17. listopadu jako jediný z akademických funkcionářů neohroženě protestoval u německého vrchního zemského rady brněnského oberlandrátu proti zavření vysokých škol, jež označil za bezprecedentní likvidační akt namířený proti české inteligenci. A po druhé v březnu 1940, když po policejním ředitelství žádal neodkladné vyšetření pokusu o odstranění sochy profesora Edwarda Babáka (1873–1926), zakladatele Vysoké školy zvěrolékařské a Lékařské fakulty MU a organizátora vědeckého života v Brně, která byla umístěna v předzahradce před Anatomickým ústavem na rohu ulic Údolní a Úvoz. Po vyšetření incidentu, z jehož spáchání byli usvědčeni 4 příslušníci Hitlerjugend, se Florian postaral o úschovu sochy na Ústavu soudního lékařství u profesora Františka Berky (1876–1962) a tím ji zachránil lékařské fakultě.

Ani po ochromení Obrany národa po rozsáhlém zatýkání Florian v odbojové činnosti neustal a již v březnu 1940 se zapojil do tzv. Moravské pětky, jejímž úkolem bylo koordinovat druhou fázi moravského odboje. V Moravské pětce stejně jako předtím v Obráně národa se věnuje zpravodajským aktivitám, později organizuje sabotážní akce, hlavně však spolu s Jaroslavem Trumpešem vyhledává mezi vysokoškolskými učiteli spolehlivé pracovníky pro odbojovou a ilegální činnost. Jejich zásluhou v Brně vzniká odbojová skupina, označovaná v literatuře zabýva-

jící se historií odboje na Moravě, jako Ilegální hnutí vysokoškolských profesorů. Hnutí mělo kontakty prakticky na všechny brněnské vysoké školy a z Masarykovy univerzity jeho členy byli Karel Hora, Václav Tomášek, Josef Podlaha, Miroslav Krivý a Jan Jebavý z lékařské fakulty, František Koláček, Antonín Šimek, František Říkovský, Josef Sahánek, Vojtěch Rosický, Bohumil Hrudíčka a František Sacherle z přírodovědecké fakulty, Josef Tvrdý z filozofické fakulty a Jan Vážný z právnické fakulty. Dalšími členy sítě byli profesori Jan Bečka a Tomáš Vacek z Vysoké školy zvěrolékařské, August Bayer a Vladimír Krist z Vysoké školy zemědělské a Vladimír Němec a Vladimír Mrkos z Vysokého učení technického (Pinterová, Štěpánek, 1999).

V průběhu roku 1941 aktivita ilegálních skupin, které se účastnily druhé vlny, výrazně zesílila a od Reinharda Heydricha, který na Hitlerův příkaz přebírá 27. září v Praze funkci zastupujícího říšského protektora, se očekávalo, že proti českému a moravskému odboji tvrdě zakročí. Jak známo, hned druhý den po jeho nástupu následuje vyhlášení výjimečného stavu se stanným právem a služebny gestapa, včetně brněnské, dostávají příkaz vytipovat osoby, které by mohly být zapojeny do odboje nebo se ocitly v hledáčku gestapa pro jiné aktivity. Je zřejmé, že Florian figuroval na seznamu osob nepřátelských říši pro své postoje z dřívějšíka, takže k jeho zatčení došlo bezprostředně po provedených opatřeních, a to už 1. října 1941. Spolu s Václavem Burešem, který byl zatčen o den dříve, patřil k prvním internovaným členům Moravské pětky. Jan Florian byl zpočátku vězněn ve věznici „Pod kaštany“, v níž absolvoval dlouhé výslechy, během kterých se ho gestapo snažilo psychicky zlomit a hlavně získat pro spolupráci s německými vědci, což on hrdě odmítl. Po ukončení výslechů byl posléze

přemístěn do Kounicových kolejí a zde očekával verdikt stanného soudu. Stanný soud zasedal 13. ledna 1942 a odsoudil prof. MUDr. Jana Florianu a dalších 14 jeho kolegů k trestu smrti. Všichni byli posláni do koncentračního tábora v Mauthausenu druhým transportem, který byl vypraven 21. ledna 1942.

Zbývající týdny života v táboře Florian strávil v samovazbě, izolován od ostatních, v obávaném mauthausenském bunkru.

Dne 7. května 1942 se v koncentračním táboře hodně střídalo. Bylo popraveno 72 příslušníků české a moravské inteligence; profesor MUDr. Jan Florian byl mezi nimi. Na chvatně vystaveném úmrtním listu je uveden čas 15:06 hodin.

Čech S.: *Jan Florian (1897–1942)*, *Universitas* 25(3), 1992, 43–46. – Čech S.: *Výročí embryologů Jan Florian a Karla Mazance*, *Universitas* 40(4), 2007, 47–48. – Pinterová H., Štěpánek Z.: *Univerzitní profesor MUDr. Jan Florian (1897–1942)*, *Vlastivědný věstník moravský* 51(3), 1999, 260–267.

S. Čech

Půl století od smrti prof. Václava Tomáška

Prof. MUDr. Václav Tomášek patřil k předním osobnostem nejen brněnské, ale celé československé lékařské mikrobiologie. Narodil se 30. 11. 1893 v Koryčanech. Od r. 1920 působil na ústavu patologické anatomie, nejprve jako asistent prof. Kučery, pak prof. Neumanna. Od počátku vedl praktickou výuku mikrobiologie, a to i pro mikrobiologický ústav prof. Kabelíka. Tento ústav byl sice založen 14. 7. 1923, dlouho však neměl své vlastní místnosti a kromě profesora měl systemizováno pouze místo jedné pomocné vědecké síly.

Naproti tomu na prosektuře v Zemské nemocnici U Sv. Anny (tedy na nemocničním patologicko-anatomickém ústavu v dnešním pojetí) existovalo bakteriologicko-serologické oddělení, které výuku zajišťovalo materiálně i prostorově. Od r. 1927 je v ročenkách lékařské fakulty uváděn asistent Tomášek jako soukromý docent, od r. 1933 jako mimořádný profesor mikrobiologie. Dne 19. 2. 1936 převzal po prof. Kabelíkovi vedení mikrobiologického ústavu LF MU. Následujícího roku mu prof. Neumann propůjčil k užívání i s inventářem čtrnáct místností svého bakteriologicko-serologického oddělení. Tři z nich v I. patře nad pitevnu patří mikrobiologickému ústavu dodnes. Zrodila se tak užitečná a plodná tradice společného působení mikrobiologických ústavů fakultního a nemocničního v čele s jediným přednostou.

Prof. Tomášek se zabýval především serologickou diagnostikou příjice. Již v roce 1928 mu v Časopise lékařů českých vyšel souborný článek „Podstata vložkových reakcí při syphilis“, obsahující 34 hustě psaných stran a úctyhodných 757 literárních odkazů. Když jsem jako student začal působit na mikrobiologickém ústavu, ještě v laboratoři stávala láhev s nápisem Tomáškův antigen. Dalším tématem Tomáškovy výzkumu byla diagnostika dnes již vzácného chronického zánětu dýchacích cest zvaného rhinosklerom. V r. 1938 vydal prof. Tomášek v melantrišské edici Vysokoškolské rukověti moderně pojatou a přehlednou učebnici nazvanou prostě *Bakteriologie*, bohatě vybavenou 134 ilustracemi a fotografiemi a pěti barevnými tabulemi. Vzdor názvu obsahuje i kapitoly o virech. Občas v ní pátrám po podrobnostech, které novější příručky postrádají.

Za okupace byl prof. Tomášek zatčen a internován v Mauthausenu a Osvětimi. Po válce byl pověřen ještě vedením fakultního ústavu hygieny v Brně a založením obdobného ústavu v Olomouci. Pro pra-